ԵՒՐՈՊԱ

Լրագիր Քաղաքական

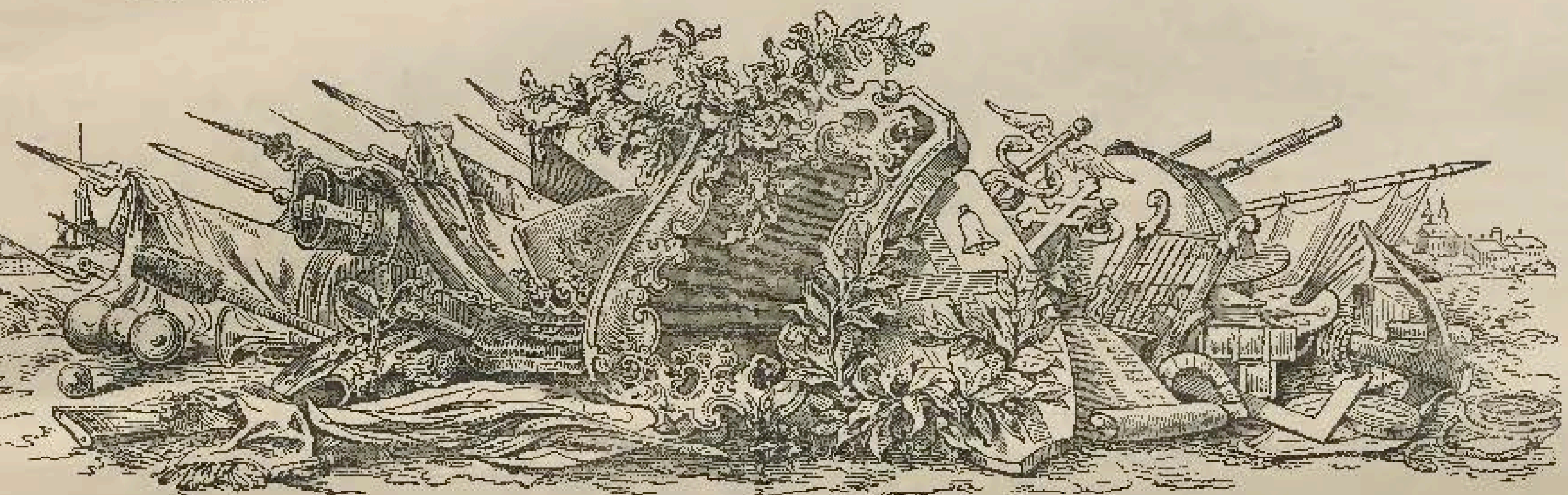

Թիւ 44 — **5 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ (24 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ)** — **1855**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱ. Հեռագրական լուրք. — Գեր. Ալեքսանդր Ցուկերման Վ. Պողոսեան. — Ռուսաց խաղաղութեան առաջարկութիւնները. — Պատերազմի լուրք.
ԳԱՂՂԻԱ. Նաւատորմիղ եւ զօրքի լուրք.
ԱՆԳՂԻԱ. Սիւնոդը. — Հիւանդացն Պաթրիքը.
ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ. Քեռվովիձնէն ջրանցքը.
ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՔ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ. Մէկսիկոյ պետական վիճակը.
ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ԴԻՊՈՒԱԾ ՄԸ.

ԱՒՍՏՐԻԱ

Հեռագրական լուրք

ՄԱՐՍԻԼԻԱՅԻ լրագիրը հետեւեալ հեռագրական լուրը կը հրատարակէ.

«Ղրիմի ծախսուող նաւերը, որոնք որ Քինպուռնի առջեւը կեցող նաւատորմիղին մէջ մտած էին, անոր 1ին նորէն հեռացան։ Անոր նաւերը իրենց առջի դիրքը առած են։ Մինչեւ Հոկտեմբերի 31 երեկոյին՝ երբոր նոր բան պատահած չէ»։

— Օսմանցին կը ծանուցանէ, որ Փերիքոփի մօտերը դաշնաւորաց զօրքին ցամաք ելլելուն լուրը (որն որ լրագրաց մէջ ալ հրատարակուած է) տարաժամանակ երեւնալու սխալ է։

— Փարիզ, 1 Նոյեմբերի։ Տէրութեան լրագիրն բանակին նախկին Ղրիմի ամփոփման պաշտօնեայ Պր. Մաժան՝ անգղիական կառավարութեան առաջարկած՝ նաւերէն պետ հեռանալ եւ Մասրիս երթալ։

ՎԻԵՆՆԱ, 5 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ.

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ Միաբանութեան Աբբայ Տեղապահին՝ որկրոտ տարեկան սուրբ Աթոռէն նորացն շնորհաց եւ խնամոց արժանի եղաւ։ Իր մեծարելի ամենապատիւ Ընդհանրական Աբբահայրը Գերապ. Ցուկերման Վ. Պողոսեան, ընդունելով Հոկտեմբերի 17ին Սեպտեմբերի 11ին տրուած քահանայապետական հաստատագիրը, որով մեր սրբազան Հայր՝ Պիոս Թ. Քահանայապետը զինքն արքեպիսկոպոսական աստիճանի բարձրացուց, եւ իր իշխանական կամքը՝ ի Տէր հանրացեալ նախկինեաց բարեխնամ Գերապ. Աբբահօր յիշատակը Միաբանութեան մէջ պահել ուզելով՝ զինքն Կեսարիոյ Արքեպիսկոպոսի անուանել հաճեցաւ։

Այս քահանայապետական հաստատագրին հաղորդումն մեր եկեղեցւոյն մէջ շքեղ հանդէսով եւ մեծ փառաւորութեամբ արքեպիսկոպոսական ձեռնադրութիւն եւ օծութիւն եղաւ, զորն որ կատարեց Մայրաքաղաքիս ամենապատիւ իշխան Արքեպիսկոպոսն՝ իր օգնական եպիսկոպոսն եւ կոմսական բանակին եպիսկոպոսն ընկերակցութեամբ։ Մեծ էր թէ եկեղեցական եւ թէ աշխարհական կարգէ երեւելի անձանց եւ խուռներամ ժողովրդեան բազմութիւնը, բայց մեծագոյն եւս եւ անգնահատելի՝ բոլորովին Աւետիս սրտի ուրախութիւնը։

Ռուսաց խաղաղութեան առաջարկութիւնները.

Այս նիւթիս վրայ, Հերալտ Հոլանդական լրագրին մէջ փարիզի թղթակցէն հետեւեալ երեւելի տեղեկութիւնները կ'ընդունինք.

Արդէն որ մինչեւ հիմա Աւստրիային եւ արեւմտեան տէրութեանց մէջ խաղաղութեան խօսակցութիւններուն սկսելու համար գեղապատուակութեան բերած բոլոր փորձերը ընդունայն կը ցուցնէին, այնչափ աս վերջիններս մէջ երեւցածներ կը տեսնուին որ Աւստրիան խաղաղութեան որոշ առաջարկութիւններով հիմա պատրաստ վաղն մը կ'ըլլէ։ Երբոր մէկ կողմանէ Պրուս՝ Լոնտոնէն եւ Փարիզէն իր գեսպաններն իրեն կը կանչէ, որոնք հիմա պէտքն են, միւս կողմանէ Վիեննայէն հոս եկած Քոլոռետոյ կոմսն Անգղիայի արքունեաց քով կեցող Աւստրիայի դեսպանը, Վալեւսքի կոմսին հետ յաճախ կը խօսակցի. եւ աս վերջինս ալ իր կողմանէ երէկ եւ այսօր Պր. Պուրքընէյին հետ ժամերով երկայն խօսակցութիւն ըրած է։

Նախեւառ անձինք հաստատուն կը համարին որ Քոլոռետոյ կոմսը շատ ծանրակշիռ բառ մը բերած ըլլայ, որ ինքն թէ՝ Աւստրիան երեւելի դաշնակ խաղաղութիւնը գտնել միտեալ ըլլայ։ Այսպիսի լուր մը Պրուսի դաշնութը Վիեննայի դաշնադրին հաղորդած սխալ'ը ըլլայ, հաւըննելով միանգամայն, որ արդեօք Աւստրիա պատրաստ է, կամ կամք ունի Պրուսի հետ միեւնոյն Ռուսի խաղաղութեան առաջարկութիւնները արեւմտեան տէրութեանց առջեւն պաշտպանելու։ Բայց որովհետեւ արեւմտեան տէրութիւնք հաստատուն միաբանութեամբ դրած են, որ ապագայ խաղաղութեան բանակցութեանց մէջ անմիջապէս Պրուսի մասնակցութիւն մը չընդունին, անոր համար կ'ըսուի որ, Քոլոռետոյ կոմսին յանձնուած ըլլայ որ նախ փարիզի միտքն աղէկ մը քննէ, որպէս զի նոյնն անգղիական դաշնին հետ ալ փափուկ խնդրոյն վրայ խօսակցի։ Կ'ըսուի նաեւ, որ Աւստրիա իր կողմանէ Պրուսի գործակցութիւնը չէ թէ միայն չմերժեր, այլ ընդ հակառակն դաշնակ նկատի չառ բազմաթի բան մը ըսուած է, որպէս զի խաղաղութիւնն աւելի շուտով եւ աւելի հաստատուն ըլլայ։ Ով որ Գերմանիայի մէջ Աւստրիայի տրուած քանի մը պատճէնութիւնները գիտէ, Աւստրիայի այս մեծ ու զգուշաւոր քաղաքականութեան կրնայ յարգել։

Ինչպէս կ'երեւայ՝ Ռուսի խաղաղութեան առաջարկութիւնները վերջի շաբաթներս Պրուսի եւ Աւստրիոյ մէջ եղած գաղտնի բանակցութեանց առարկայն են։ Բայց հիմա կը հարցուի, որ արդեօք աս առաջարկութիւնները անանկ են, որ արեւմտեան տէրութեանց պահանջմունքները կարենան գոհ ընել. աս խնդրին հիմակուս հիմնական լուծման կը մնայ, որովհետեւ նախ պէտք է գիտնալ, որ արդեօք արեւմտեան տէրութիւնք Աւստրիայի՝ Պրուսի միջնորդութեամբ ըրած առաջարկութիւնները ընդունին պիտի, թէ չէ։

Թէեւ որ աղէկ տեղեկացած եմ, կ'երեւայ որ Պրուսիէն տրուածն, որն որ երեք չորս օրէն նորէն Վիեննա պիտի դառնայ՝ քիչ մը ժամանակ Պերլին պիտի կենայ, որպէս զի Ռուսաց առաջարկութեանց էութեան ու տարածութեան վրայ Պրուսի արտաքին գործոց պաշտօնէին հետ խօսակցի, եւ աս խօսակցութիւնը իրը պիտ'որ որոշէ։ Այսպիսի փափուկ գործը մը Պրուսիոյ տէրութեան յարմար մարդու չէր կրնար յանձնուիլ, եւ Գաղղիացւոց կողմէ աս քաղաքագէտը Պերլին խոսելու իր անկեղծ խաղաղասիրութեան անժխտելի ապացոյց մըն է։

Թէեւ որ Պերլինի մէջ աս ամէնն աղէկ գործածել գիտէն, խաղաղութեան համար շատ աղէկ եւ շատ օգտակար բաներ կրնանք յուսալ։

Արեւմտեան տէրութիւնք մինչեւ հիմա բաղձալի յաջողութեան առհմաններու մէջ մտած են, որովհետեւ ստոյգ է, որ Անգղիա եւ Գաղղիա մինչեւ հիմա խաղաղութեան ուրիշ երաշխաւորութիւններ չեն ուզած, բայց եթէ զանոնք, զորոնք Փետրուարի 2ի նախաբանութեան դաշանց մէջ իրենք հիմ դրած էին։ Թէպէտ եւ Սեւաստոպոլ առնուած է, ի վերայ այսր ամենայնի ապագայ խաղաղութեան բանակցութիւններուն հիմը դեռ անփոփոխ կեցած է, որպէս զի Ռուսաստան կարող ըլլայ պատուաւոր խաղաղութիւն մ'ընել։ Նոյն խոհ բոլոր Եւրոպ առնուելու ալ ըլլայ, զորն որ քանի մը շաբաթուան մէջ կրնանք տեսնել, Ռուսաստան՝ թէ որ իր առաջարկութիւններն ընդունելի նկատուած մ'ըրած է նէ, կրնայ չորս երաշխաւորութեան կէտերով բանը լմնցնել։ Համաշխարհական հրդեհը զորձեալ այնպիսի վիճակի մը մէջ կը գտնուի որ կրնայ մարուիլ։ Ինչ խաղիր Գերմանիայի խաղայ, որոնք որ անոնցմէ բանիր պէտք չէ որ ըլլան։

Այսպէս կը գրէ վերոյիշեալ լրագիրը, բայց աստուածութեանը վրայ դեռ կրնայ տարակուսուիլ։

— Լոնտոնէն կը ծանուցուի, որ Ռուսաց Նիկոլայոս կայսեր զաղտնի խորհրդակցութիւնները հրատարակուելու առնին մեծ անուն հանող Սըր Համիլթըն Սէյմուր՝ Վիեննայի արքունեաց քով անգղիական դեսպան անուանուեր է։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԼՈՒՐ

Օտեսսա. 15 Հոկտեմբերի։ Ռուսաց կայսեր գալը ի Նիկոլայեւ ճանապարհորդութիւնը անհիմն է. ինք կայսրը Նիկոլայեւ թող տուած չէ։

— Օտեսսա, 19 Հոկտեմբերի։ Միջերկրականէն եկած լրերուն նայելով՝ հոն սուղն ամենքը մեծ շարժման մէջ են, եւ բնակիչներուն մեծ մասը քաղաքը թողուցեր գացեր են։ Բոլոր հիւանդանոցները գէթ ի հիւսիս՝ փերեքոփ, Նիկոլայեւ ու Քերսոն կը փոխադրուին։ Իսկ այս վերջի քաղաքներուն մէջ զանազան փիրաւորեալները ու հիւանդները Վոլհինիա կամ Եկատերինոսլավ կը բերուին։ Աւանդները սուրբ թէ՛ որ գերաց նոյնին ունեցած կարասուն թեամբ պատճառաւ արտաքոյ կարգի ատոկացած է։

Վերջին նամակներս [illegible] պատերազմին ետքը՝ Եւպատորիոյի մօտերը դէպ ի [illegible] պատահականութիւններ չեղան։ Ռուսաց կողմանէ Եւպատորիոյի առջեւ 60,000 հոգւով պաշարման գունդ մը կը կենայ, որոնցմէ 20,000ը միայն ձիաւոր է։ Այս գնդին հրամանատարը [illegible] զօրապետն է։ Իրեն յառաջապահները մէկ կողմանէ դէպ ի [illegible], միւս կողմանէ դէպ ի [illegible] տարածուած են։ Զինուորական ճարտարագիտաց [illegible] դաշնակցաց Եւպատորիոյէն դէպ ի Սիմֆերոփոլ ու Պերեքոպ յառաջ երթալը պիտի չյաջողի, եթէ որ նոյն [illegible] զօրաւոր հեծելազօրաց [illegible] մը ու քանի թնդանօթներ իրեն օգնութեան առած չըլլայ։

Սեւաստոպոլի առջեւ դեռ [illegible] չեղաւ։ Ֆրանսացիք Միքայէլ մարտկոցին եւ Ազատ բլուրին վրայ հրամանատարով բուռն կռիւը դեռ կը շարունակեն, եւ Միքայէլ մարտկոցն ալ իրենց աղէկ կը պատասխանէ։ Անգղիական ու գաղղիական լրագրաց բոլոր այն խորհրդածութիւնները թէ, Ռուսաց Սեւաստոպոլի հարաւային մասը թող տալով շատ նեղ մնացած ըլլան, [illegible] բան մըն է։ Ամենայն [illegible] թէ անոր հակառակն նոյն մերձաւոր պաշտպանութիւնը իրեն գործողութիւններուն արգելք կ'ըլլար եւ թէ իր բաղուկներն ու ձեռքերը [illegible] կապած էր։ Ստոյգ է որ Սեւաստոպոլի հարաւային մասին հետ մէկ տեղ սոսկալի [illegible] մեծ ալ կորսնցուցին, բայց այն ամէն կորուստ [illegible] է, եթէ մտածուելու ըլլայ որ, բոլոր այն 1000 թնդանօթէն եւ 100,000 [illegible] մէկ համբ [illegible] բանակին համար [illegible] էր, եւ միայն Սեւաստոպոլ պաշտպանելու համար անոր պահապան զօրացը ծառայած էր։

Կ'ըսնուի թէ [illegible] Սեւաստոպոլ Ռուսաց պատերազմի մեծ բանակին [illegible] ըլլայ, սխալ է, որովհետեւ արդէն անոր [illegible] ամիսներով յառաջ [illegible] քաղաքին [illegible] եւ [illegible] միայն մեծ զօրաւորութիւններով ու [illegible] մէջի կողմերէն դէպ ի հարաւային կողմը [illegible] եւ հրացէն կը բերուէր։ Այս տարուան Մարտ 1էն մինչեւ Օգոստոս 15 [illegible] բայցէն միայն 2,700,000 [illegible] ու հրացէն [illegible], 48—96 [illegible] եւ [illegible] Սեւաստոպոլ բերուեցան։

— [illegible] լրագիրը դաշնաւորաց նաւատորմիղներուն Տնիէփերի Լիմանին մէջ ըրած գործողութիւններուն վրայ հետեւեալ լուրը կը հրատարակէ։

21 Հոկտեմբերի, կէսօրէն ետքը ժամը 5ին։ Այսօր թշնամին առտուընէ մինչեւ կէսօրուան 12ը իր յառաջուան դիրքին մէջ անշարժ մնաց։ Պուկ գետին բերանը կեցող նաւախումբէն իրենց [illegible], եւ հիմա 3 շոգենաւ, 3 թնդանօթանաւ [illegible] եւ 4 ռմբաձիգ նաւեր կը բաղկանայ։ [illegible] 9 [illegible] ու 5 [illegible] եւ 8 [illegible] են, [illegible] վրայ եղած [illegible]։ Կէսօրէն ետքը ժամը 1½ին Պուկին բերանը կեցող նաւերէն 1 թնդանօթանաւ նաւակ եւ 3 ռմբաձիգ նաւեր [illegible] դէպ ի [illegible]։ Ասոնք երբոր ժամը 2½ին մինչեւ [illegible] հասան, [illegible] մեր մարտկոցներուն վրայ կրակ ըրին, բայց քիչ մը ժամանակ երկու կողմանէ ալ [illegible] նորէն ետ քաշուեցան։ Այն նաւերն, որոնք երէկ Տնիէփերի բերանը մտած էին, քանի մը տեղ չափելէն ետքը Պուկին բերանը դարձան, բայց այսօր նորէն 2 թնդանօթանաւ նաւակներ Տնիէփերի բերանը մտան։

«Քինպուռնի պաշտպանութեան [illegible] համար Օչաքովէն [illegible]։ [illegible] հրամանատարէն [illegible] որ բերդին մէջ [illegible] են, [illegible] որ ալ կարելի բան չէր որ զօրքը շարժի, եւ կործանած [illegible] վրայ եղած յարձակումը չէր կրնար օգնել։ — Նոյն առտու թշնամին իր բոլոր նաւատորմիղով 400 թնդանօթով բերդին մօտեցաւ, եւ [illegible] մը [illegible], որ [illegible] ըլլայ։ [illegible] որ թշնամին [illegible] չկրնար պատասխանել իր [illegible] համար [illegible] [illegible]։ [illegible] վրայ թէպէտ ալ պաշտպան զօրաց [illegible], բայց զինուորական ամենայն պատուով եւ պաշտօնականները [illegible] թողլով։ — Քինպուռնի [illegible] թեան առեն մեր կորուստ այնչափ մեծ չէր, [illegible] մէջ 61 վիրաւոր կը գտնուին։ [illegible] Քինպուռնի [illegible] մէջ քաշուեցան։

[illegible] Հոկտեմբերի 16էն եկած թղթերը [illegible] կը հաստատեն, որ [illegible] դաշնաւորաց Չեռնայայի մէկալ կողմ բոլոր [illegible] շարժումները [illegible] են։ Սիմֆերոփոլ եւ Պաշչէ Սէրայի [illegible]։ [illegible] Սեւաստոպոլի հիւսիսային կողմը [illegible] գործողութիւններու [illegible] են, [illegible]։ [illegible] համար ալ [illegible] պատասխանեն։

[illegible] Հոկտեմբերի 30էն հետեւեալ հեռագրական լուրը կը տրուի։

Թշնամին Եւպատորիոյէն Սաքի վրայ յարձակման փորձ մ'ընելէն վերջը իր ձախ թեւին վրայ մեծ [illegible] Հոկտեմբերի 29էն նորէն Եւպատորիա քաշուեցաւ։

Քինպուռնի [illegible] միայն 60 նաւ մնացին։ Պուկին բերանը միայն 2 շոգենաւ եւ 5 թնդանօթանաւ նաւակներ կան։

— [illegible] լրագրաց [illegible], որոնք կը կարծեն թէ [illegible] կամ կարծիքը [illegible] կը հրատարակէ։

Պաշտօնական լրագիր մը ([illegible]), կ'ըսէ, [illegible] է, թէ [illegible]։ Այս լուրը ամենեւին հաւանական չէ։ [illegible] Սիմֆերոփոլի եւ Չեռնայայի մէջ գտնուած հաղորդակցութեան գծերը [illegible] է։ Այս ալ յայտնի է որ [illegible] թէ [illegible]։ [illegible] Սեւաստոպոլի [illegible] [illegible]։

Օֆիսուրական լրագիրը [illegible] հրամանատարը Սեպտեմբերի 30էն ծանուցեր է, որ [illegible] նոր զօրք, [illegible] 3 շաբաթէն [illegible] քաղաքը պաշարելու։ [illegible] է որ Կարս 12,000 ձի պատրաստ ըլլայ։ [illegible] 14,000 նոր զօրքով [illegible]։

Պետերպուրկ, 29 Հոկտեմբերի։ [illegible] Փոլթաւա, Չեռնիկով, [illegible] 10 նոր զօրք ժողվեն։

ԳԱՂՂԻԱ

Փարիզ, 29 Հոկտեմբերի։ [illegible] կը ծանուցանէ որ Պր. [illegible] մը յանձնեց։ [illegible] եւ Անգլիէն [illegible] Սեւաստոպոլ [illegible]։

Փարիզ, 30 Հոկտեմբերի։ Այսօրուան Մոնիթէօր կը ծանուցանէ, որ Նէափոլսոյ կառավարութիւնը ծանուցագիր մը հանելով Մեսինայի քաղաքապետին [illegible] ցուց [illegible]։ 30 [illegible] Վիքթոր Հիւկոյ [illegible]։

Գաղղիայի Նէափոլսոյ հետ ունեցած գժտութեան նկատմամբ Փարիզէն Հոկտեմբերի 23էն [illegible] լրագրի մը [illegible] Նէափոլսոյ հետ [illegible] նորէն հաստատուեցաւ։ Պր. [illegible] [illegible], եւ [illegible] Նէափոլսոյ [illegible], այն որ [illegible]։ [illegible] Գաղղիայի [illegible] Մեսինայի [illegible]։

Պր. [illegible] երեկ [illegible] Նէափոլիս [illegible] Գաղղիայի [illegible] [illegible] Մեսինայի [illegible]։

ԱՆԳՂԻԱ

Լրագիրը [illegible] կը հրատարակէ այն [illegible] թէ գիրը որ [illegible] Սուլթանին կողմանէ Սիմփսըն զօրապետին [illegible] Սեւաստոպոլի [illegible] համար։ Սուլթանին այս գիրը գաղղիերէն [illegible] գրուած է եւ Գաղղիայի [illegible] թղթերուն հետ [illegible]։ Նոյն [illegible] Սիմփսըն [illegible] զօրապետին տարած է։ [illegible] Լանկըլոսս զօրապետին տրուեցաւ։

[illegible] Ամերիկայի Միացեալ նահանգներուն մէջ հակառակութիւն մը կամ [illegible] է։

[illegible] նոյն համար [illegible]։ [illegible] բայց [illegible] Ամերիկայի [illegible] պիտի [illegible]։ Բայց որովհետեւ [illegible] Ամերիկայի [illegible] պիտի [illegible]։

հիւսիսային Ամերիկայի մէջ ծովահէններու տըղաւանք մը կը պատրաստուի, որուն փախձանն է Իրլանտայի վրայ յարձակիլ։ Նը Նոր եւ Նիւ-Եորքի Թէյմզ բանակներուն նայելով, որոնք իրենց ընթերցողներուն այնչափ գիտութիւն չեն կարծեր, Պէրմուտա կղզիներու բով Ամերիկացիներով լեցուած քանի մը հարիւր նաւ կը պատրաստուին եղեր, որոնց Անգղիոյ հեռութեան (...) համար տուած է։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

Անգղիական թղթակիցներէն մէկը Կոստանդնուպոլսէն կը գրէ թէ, Կ. Լասարիան շատ գովելի է որ, բարձրագոյն Դուռը շինուելու երկաթուղիներուն առաջարկներ է տուեր Պրիտանիոյ գործին հետ յառաջացած խորհրդակցելու, որովհետեւ աս պայմանաւ միայն Լասարիան յանձն առած էր իր երկաթուղիներուն գիծերը Տաճկինին հետ միացնելու։ Բարձրագոյն Դուռն իրեն բաւական խնամքով՝ որ աս հարկաւոր եւ միանգամայն պատշաճ նկատմունքը պահ առնուած է, չուտ մը աս երկու տէրութեանց մէջ երկաթուղի դաշնակցութիւն մը հաստատուեցաւ։ Փէօսթէնձէի ջրանցքին նկատմամբ բարձրագոյն Դուռը աս գործքիս մասնակից եղող երեք գծագրիչներուն նոր ուսումնասիրութիւն մ՚ըրաւ, որուն պատճառ Յովհաննէս Փանիկեանին շինած ուղի մասնաւոր խրական փախստութիւն պիտի կրէին Լասարիայի, Դալմաթիոյ եւ Անգղիայի գետաբերաններուն աս տասնմեկերորդ ժողովքներու մէջ խորհրդեցին, որ վերջապէս կրցան միայն որոշել ուսումնասիրութիւն մը յորինել, որն որ բարձրագոյն Դրան եւ ջրանցքը շինողներուն խառնումն ալ կը հաստատէ։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ

ՊԱՏՄԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԵԾԻՆ ՊԵՏՐՈՍԻ ՎԱՐՔԸ

Է.

1693 թուն մը կար որ Պետրոսի ժողովրդեան կրթութեանը մեծ արգելք էր։ Ծովերու Եւրոպայի ու Ռուսաստանի մէջ վրայէն Ղարս մ՚եղած էր, ու բարբարոսական թշուառ մը պէս Եւրոպային Ռուսաստան մտնելու քաղաքականութեան առջեւը մեծ արգելք կը դնէր։ Բայց Ռուսաստան միայն ասիական բնութեան ազդեցութեանը տակ պիտի մնայէր, ուր որ անոր հոգւոյն Պետրոսի միտքը միշտ դէպ ի Եւրոպա կը հակէր։ Իր տէրութեան հիւսիսային արեւմտեան գին ուրիշ ծով մ՚ալ կար (Բալթեան ծով), որուն ափունքը եղէլ իր ձեռքն ըլլալու ըլլար՝ ան ատեն բոլոր Եւրոպա իր առջեւը կը բացուէր, ու բոլոր կրթութեան ու քաղաքականութեան աշխարհքը իր տէրութիւնը կը փոխադրուէր։ Բայց հոն չկար, Փիննոն ու Լիվոնիան ափունքները բոլոր ժողովրդեան մը ձեռքն էր, ու աս ծովուն մօտերը իրեն համար բաղձալին գոյ էր։ Իր նոր, գետ ծիլերը ժամ ժամանակաւոր այնչափ հզօր ազգի մը դէմ պատերազմ՝ քանոն խելք չէր։ Աս մտածմունքը թէպէտ մեծ յանդգնութիւն էր, սակայն փախձանը ամեն բան կ՚արժէր։ Բայց պէտք էր որ Պետրոս մէյ մը Եւրոպային աս յառաջադիմութիւնը տեսնէր, ամեն բան անձամբ սորվէր ու փորձէր, որպէս զի ասանկ գործքի մը մեծ փութով ու քաջութեամբ ձեռք զարնէր։ Փիտէր Պետրոս իր ազգին ուրիշ ազգերէն որչափ վար ըլլալն ալ ու միշտ կը մտածէր թէ իր ազգն անանկ միջակի մը մէջ խաւարէ, որ ատենով օտարական ամենուրեք հարկաւորութիւն չունենայ։ Աս մտօք 1697ին Լը Փորթին գրելէն 60 հոգի պատերազմական նաւեր շինելու եւ նաւավարութեան սորվելու համար Խոլլէնտ ու Վէնէտիկ ու Լիվոռնոյ խաւրեց. 40 հոգի ալ զինուորութեան սորվելու համար Հոլանտա խաւրուեցաւ. Նաեւ Գերմանիա ալ մարդիկ խաւրուեցան, որպէս զի ան պատերազմական ասենները զինուորական կրթութեան առնուն, որն որ հոն շատ ծաղկած էր։

Իր գաղթ մարդ խաւրելու բաղձանքը գլուխ ելլելէն ետքը, կ՚ուզէր խելապաշտ անոնցմէ սնայծանով բաղձանքն ալ յագեցնել. կ՚ուզէր տեսնել ան հրաշալիքները, զորոնք Լը Փորթ եւ ուրիշ օտարականներ անդադար իրեն կը պատմէին։ Բայց գիտէր ալ որ ինքնակալի մը ձանձրացութիւն ընելէն ուելի ծանր բան չկայ. խել մը արարողութիւններէն փախչելու համար, այն ուսումնական պատգամաւորներուն կարգը մտաւ, որոնք բուն ավարտութեան Զարերուն անուամբը աէրութեան հետ հա-

ղորդակցութիւնները գլուխ տըրուելոց համար Հաւանտար համար երկրէն ելլելն կը խրկուէին։

Աս ճանապարհորդութեան հետեւութեանցը համար շատ հարկաւոր է գիտնալ, թէ նոյն ժամանակին ինչ վիճակի մէջ էր Եւրոպա։ — Աս ատենները Ռուսաստան Լ. Տաճկաց թագաւորն էր, որն որ իր նախնեացը քաջութիւնը չունենալով ու Լեհաստանի դէմ, որուն զէնքերն Անկարա մեծ յաղթութիւն տուած էին, ոչ Ռուսաց դէմ, որոնք Ազովն առած Սեւ ծովուն կողմանէ մինչ իրեն կը սպառնային, եւ ոչ ալ Վենետիկ դէմ որոնք Մորէայի վրայ տիրած էին, բանմը ընելու կարողութիւն ունէր։ Յովհաննէս Սոպիէսքի Լեհաստանի քաջ թագաւորն ու Վիէննայի ազատիչը (1696) վախճանած էր, որուն թագին համար Սաքսոնիոյ ընտրողն ու Քոնթի իշխանը մեծերնին կը հաւէին։ Շուէտի մէջ կոչուեր Ժ Ա. մեռած ըլլալով, 12 ամեայ պատանի մը գահ նստած էր կարոլոս Ժ Բ. անունով, որն որ Զարն անհանգիստ թողուց եւ մանաւանդ հաւատարմութիւն ալ կը ցուցընէր։ Գերմանիոյ ընդհանուր ու գէշ կայսերն ու բանակին, ունենալով՝ Փոսպայեցւոց դէմ, որոնց թագաւորը Լուդովիկոս ԺԴ. մեծ պատերազմի մէջ էր։

Հիմակ նորէն մեր պատմութեանը դառնանք։ Վերջիններու պատգամաւորութեան գլուխն անմարդն էր՝ որն որ Պետրոսի փառաւորեան եւ անձին մեջնահ քառած էր։ Բոլոր հիւրասիրութեանը 200 հոգի էր։ Տէրութեան կառավարութիւնը Գէնտաը Եւրոպայի Ռոմանովի իշխանին յանձնուեցաւ ու Զարը գնալու իր գործը նստեցուց եւ. Մթանէշով Պետրոսն ալ իրեն օգնական տուաւ։ Ռոմանովի նոյն ատենուան համեմատ մարդ էր, ու Պետրոս իր հաւատարիմ ուսերներէն, ու մեծ ամենայն հնազանդութեան օրինակ տալու համար՝ յառաջ ընէ սիրած էր զինքն կոչեան, կ՚առնէ ամեն այն պատուելու, անոր առջեւ ծառայի պէս կը կենար, ծառայութեան ներկայէր ու հրամանները կը տարէր։ Մեծ եղէգներուն ալ յղուելով, անոնց փառքէն ալ մասնաւոր թուղթերը։ Բանակն կէսը Լեհաստանի թագաւորի ընտրութեան եւ այն պատճառաւ Լիվոնեան նահանգները, կէս մ՚ալ Տաճկաց դէմ սահմանները պաշտպանելու խաւրեց, ու Կոսակն ալ խռովութեան զսպողութեան համար նոր զօրքերով Մոսկուա կենալու որոշուեցաւ։ — Այսպէս ամեն բան ուղէն կարգադրելէն ետքը 1697ին պատգամաւորութիւնը ճամբայ ելաւ։

Աս հրաշակութեան մէջ Լը Փորթին պատ մտածնին ալ բոլոր ազնուական եւ նշանաւոր անձինք էին, որոնք պարզապէս իրենց գիտութիւններն ընդարձակելու համար աս ճանապարհութեան ձեռք կը զարնէին։ Ռուսաստանէն ելած աս ճամբորդները բազմութիւնը փոքր գունդ մը կրնայ բուլէր, որն որ Իրանին փառքը ընելու բոլոր անուններուն ղրուն մեծ ազդեցութիւն կրնար ունենալ։ Աս ճամբորդութեան ուղին փախձանը ան կողմն էր, ուստի որ՝ գետ մեծցող ու միայն Պետրոսի մտացը մէջ ծածկուած գաղափարով, քաղաքականութեան ու լուսաւորութիւնը Ռուսաստան պիտի մտնէր։ Լիվլանտին էր աս կողմը։ Իրիկա հասնելուն պէս՝ որուն բերդը գետ Պետրոս չէր տեսած, հետաքրքրական զննութիւններով ու արտաքոյ կարգի մտադրութեամբ շուր կողմը սկսաւ դիտելու։ Շվետացի քաղաքապետը՝ Տալպերկ կոմսը բանին եւ ութիւնը խնդցաւ, եւ ո՛չ կրնայ մեղքերէ ու աս պատգամաւորութեան վրայ ուղէկ մտադրութիւն եղաւ ու պաշտպանը Պետրոս Միքայելով՝ վերջին հրամանատարին պարիսպները քննելն ու խրամները չափելն արգելեց։ Թէեւ աս փորձանքը ինչ ազդեցութիւն ըրած է Պետրոսին վրայ՝ իր Լը Փորթին գրած խօսքերէն յայտնապէս կ՚երեւայ. "Հիմակ չեն ներուր, բայց, որ Իրիկայի ամրութիւնները քննեմ, բայց ես կը յուսամ որ ատենով զանոնք գիտնալ կարենամ պիտի առնել ու Տալպերկին ինծի զրկածը, ես ալ Շվէտի թագաւորին զղջամ"։ Աս պատգամաւորութիւնը Իրիկայի մէջ անհաշ հոն սկսուեցաւ, ու անմիջապէս Տիւնա գետին վրայէն դէպ ի Քէօնիկսպէրկ ճամբայ ելաւ։ Պետրոս հ՚ուզէր որ Դրուզը, որ շատ կը յարգանար, ազէկ մը ճանչնայ ու անոր ընտիր իշխանին հետ բարեկամանայ, որ ատենով իր յառաջագիծը կատարելու մեծ օգնութիւն կրնար ըլլալ։

Քէօնիկսպէրկ Պրանտենպուրկի ընտրող իշխանէն թագաւորական փառաւորութեամբ ու հանդէսով ընդունուեցաւ աս պատգամաւորութիւնը։ Իշխանն ու Զարը անծանօթական գործերը գրին ու Զարը հոն բնակած ունենալուն մը ատեն՝ տանը, ոլիւտակ արիս (փաբու) ու զօրական գիտոտները ասողելուց իշխանին։ Իշխանը Զարին շատ սէր դրցուց, իրեն համար ամեն ուրախութիւն ընելու տալ։ Խաղեր, որս, երգ ու հանդիսաւորութիւն հետզհետէ մէկզմէկ կը յաջորդէին, որոնք

մեծ ուրախութեան պատճառ կ՚ըլլային պատանի Զարին. բայց անզանի ատեն չէր կրնար ինքզինքը չափաւորել։ Ուրախութեան մը ատեն ընկերաց մէջ չափէն անցուցած ըլլալով քիչ մնաց որ իր սիրելի բարեկամն ալ սպանէ զայնէր։ Լը Փորթին քանի մը խօսքէն նեղանալով անոր վրայ քաշեց ու կը պոռչտէր որ մեծամեծարութեամբ հաւուցած ըլլի իրեն։ Բայց քիչ, պատասխանեց Լը Փորթ, ասեկ կ՚ուզեմ՝ խմ տերոջս ձեռքէն մեռնիլ, քան թէ անոր հետ անամօթութիւն ընել։ Աս պատասխանն ալ չշատացող Պետրոս, արդէն ձեռքը վերցուցած էր զարնելու. երբոր մէկէն իշխանին ծառաներէն մէկը վազեց ու զինքն արգելեց։ Հասած ինքզինքն եկաւ Պետրոս ու եղածէն խիղճեց. եւ Լը Փորթին ներողութիւն խնդրեց ըսելով "իմ ժողովուրդս կ՚ուզեմ կրթել, ու ինքզինքս չեմ՝ կրնար կրթել"։ — Իր բարկացութեն չափը հոս թողուց, որպէս զի հետ մը աղբանի երամշտականաց վրայ երամշտութիւն սորվին, ու հետ մ՚ալ իրենց ինքնակալութեան արուեստը կատարելագործեն։

Պետրոս Լ. Փոնտեկալաշրութիւնը կատարելագործելու ու իր տեսր երկիրներու մէջ ունեցած գաղափարները յագեցնելու, եւ խմնալու համար որ աս ճամբորդութիւնը իր վրայ ինչ ազդեցութիւն բրաւ՝ հոգի է իր բրած գործերէն քանի մը ցուցնելը պէտք է ըսել։ — Եւ իրօք. բանի էին Պետրոսին ամէն տեսակ ուղղած փառաւորութիւններն ու ամէն բազում արարողութիւններ։ Ընտրող իշխանին ասիլ անգամ այցելութեան գացած ատենը՝ իշխանին վերին արարողութեան ամենայն փառաւորութեամբ կ՚ուզէր Զարը իշխանին տանել, անոր համար տրուած կառքն ամենափառաւոր կառքերը Պետրոսին պալատէն ուղին կը սպասէին որպէս զի զինքն առնուն ու իշխանին պալատը տանին. սակայն փուշ տեղ. արդէն Պետրոս երկայն ատեն էր որ ոտքով գիտցած մեկէն ելած ու իշխանին քով էր։ Աս արարողական՝ որուն կեղծաւորին վրայ զարմանալով անգամ մը զիջէն ատած ու աղէկ զննելէն ետքը ծիծաղելով անկիւն մը նետած էր, ու իրօք պաշտօնակից մը կ՚երեւար Պետրոսին։

Ուշ անգամ քաղքին մէջ միայնակ թափառելով մը կը պտտէր, ու ամեն բան նոր երեւցած բաները մեծ մտադրութեամբ ու զարմանքով կը քննէր։ Անգամ մ՚ալ ժամեան կով մը, կէցիր, պատաց. կինը տարակուած կեցաւ ու Զարն իրեն մատնելով անոր փառաւոր ժամացոյցը քաշեց առաւ ու բանալով աղէկ մը զննելէն ետքը դարձուց իրեն տուաւ։

Աքիկայի մէջ չկրցաւ աղատութեամբ ամեն բան զննել, բայց հոս այնպէս չէր. վաճառատներ ու արհեստանոցներ կ՚երթար ու ամեն բան ձեռքը կը շօշափէր. գրասենեակներն ու ուսումնական դպրոցները տեսնելու կ՚երթար ու միտքերնին ուսուցիչներու հետ կը խօսէր։

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ԴԷՊՔ ՄԸ

Քանի մը տարիէ վեր Եւրոպայի ամեն կողմը մեկ անձ մը կը պտտէր, որն որ ինք զինք Հայաստանի Բուրեանեան իշխանութեան վերջին Լեւոն Զ. թագաւորին Լուսինեան ցեղէն հրատարակելով, Լեւոն Է., Հայաստանի իշխան, եւ այլն, անուններ առած էր։

Աս անձը հիմակ Պերլին քաղաքը բանտի մէջ է, ու հասարակաց լրագիրներուն մէջ հետաքրքրական նիւթ մ՚եղած է։

Քանի տարի առաջ վեր Պերլին կը բնակէր ու ընակարանին դրան վրայ թագաւորական զինանշան (թուղ) մը կար, վրան ոսկի գրերով գրուած՝ Իշխան Հայաստանի. ու ինքն ալ տարօրոյ կարգի մեծութեամբ փառաւոր կը հագուէր, կոշիկներուն վրայ ալ ոսկի մահակներ (շպօռներ) ունէր։ Թէպէտ եւ չափաւոր ու համեստ կ՚ապրէր, բայց ամեն փառապանծութենէր կը մտնէր կ՚ելլէր ու շարունակ թղթակցութեան մէջ էր իր Եւրոպական օտնական զօրավիգ հետ, որն որ մէյ մը Հոլանտա մէյ մը Լոնտրա կը կենար։

Լեւոնն՝ ուր որ խել մը ատեն կեցաւ աս անձը, մեծ պատիւ գտաւ, ինչու որ հոն իբրեւ Կովկասու իշխանին կողմանէ եկած, Ռուսաստանի դէմ հ՚ուզէր օգնութիւն ընել, գրելէն բոլոր գաղթերէն ու անգղիերէն լրագիրներու մէջ, Ռուսաստանի դէմ սաստիկ յայտարարութիւններ տուաւ, որոնց մէջ Հայաստան իբրեւ իր թագաւորութիւն ու իր անձնական աղօթանոցները (որոնք շուրջ 15 միլիոն փրանք կ՚արժեն եղեր) հոն կ՚ուզէր։ Նոյն լրագիրներուն ալ իբրեւ հասոյ ընծայելով անոր վրայ զանազան հաստածներ գրին։ Ասոնց գլխաւորներէն մէկը, զորն որ անցած տարի գաղղիերէն Լա Փէծ լրագրին մէջ կարդացած ենք, հոս կ՚ուզենք թարգմանել։

"Աս ծանուցմանն որ Լեւոն Հայաստանի իշխա-

նը, գետ համբայ չէաւ Նորին բեմ երթալու, բայց իր ազնուական փորձառութեան՝ Պետրոս պէյ իշխանն արդէն հոն հասած է, ու Լեւոն իշխանն ալ հոն այսօր վաղը կը սպասուի, որ գայ ու Հայոց կամաւոր զօրաց հորրոմ գնդի մը վրայ գլուխ կեցած Երեւանի վրայ քալէ։ Հայաստանի իշխանն Անգղիոյ կառավարութեան յայտնած է իր առ դիտաւորութիւնը, թէ երբ որ Երեւան կարենայ մտնել, ինք զինքը Հայաստանի թագաւոր պսակել պիտի տայ։ Երեւանի բոլոր պատերուն վրայ Հայերէն բնաւ հետեւեալ յայտարարութիւնը կպցուցած են․ «Մենք Լեւոն Է․, Շնորհօքն Աստուծոյ թագաւոր Հայաստանի, թագաւոր Երուսաղէմի եւ Կիպրոսի, կը ծանուցանենք բոլոր ժամանակակցաց՝ թէ Ռուսաստանի կայսրը դադրած է ամեն Հայոց երկիրներու վրայ տիրելէն»¹։

Անգղիոյ եւ Գաղղիոյ զօրաւորներէն ու նոյն խօսք իշխանութեան անձանց հետ թղթակցութեան ու խօսակցութեան մէջ էր․ բայց կ՚ըսուի թէ հոգը դրանդյան գէտքեր պատահելով Անգղիոյ մէջ վրան կասկած եղած ըլլայ։

Նոյն երբոր Հիմնէլուան արեւելեան խնդիրը ծագեցաւ, ալ անկէ ետեւ Անգղիոյ լրագիրները սկսան զանիկա իրենց շահուն գործածել։ Լոնտիոյ-նուլթիւն մը գտնելով քնակած էր որ Անգղիոյ մէջ թէ մեծամեծաց եւ թէ ռամիկն մարդկան մէջ աղէկ խաղ մը խաղայ․ ռամիկն մամուլականութիւն գիրք պատկանիլ կ՚ըսէր՝ որ ինչ եւ իցէ կերպով իրեն տրուած դրամական օգնութիւնները փեշանձնութեամբ կը մերժէր ու յանձն չէր առներ։

Մերջապէս սորվուեցաւ Լեւոն թող տալու եւ փախչելու, երբ որ պաշտօնէի մը նկատմամբ ըրած մէկ անպատեհ գործքին համար 750 փաւնդ սթերլինի տուգանքի դատապարտեցաւ։ Նախ փարիզ ու փարիզէն ալ Թուրին գնաց, ուր նախապէս շարունակ մեծամեծ մարդկանց հետ էր․ հանիշ պերլին եկած էր, ուր որ նաեւ առողջութեան քանդուեցաւ ու հիւանդ քանար կը կենայ։ Ռամիկանութիւնն ալ նոյն ատէլի գիրքը, ու անձին խաբէութիւնն խմացաւ․ սրավչեաւ աղջէն քիչ մը յառաջ արիշ տեղէ մը նամակ ընդունած էր որ Կիպրոս անուամբ փոխատուական մը կը փնտռէր․ եւ նոյնը թղթերէն իմացաւ որ առ Հայաստանի իշխանն՝ նաեւ Կիպրոսի իշխան կը կոչէ ինք զինք, ալ անկէ ետեւ մեռնելու ծննդեան անձն ըլլալուն վրայ յաջողեցաւ։ Նոյն ժամանակներէն իմացուեցաւ որ ինք Հայկազեան Հրեայ մին է ու անունն է Յովսէփ Յովհաննէս․ Լոնտոնի թղթերէն անուանեցաւ որ փարիզ տակաւին ու ազգականներու հետ թղթակցութիւն ունեցած ու զգուշաւորապէս ընկերակցաց առաջարկութիւն ըրած է Հայ, Չերքէզ ու կովկասեան ազգերէ բաղկացած ազատական զաշնակցութիւն մը հանելու։ Լեւի դրան ծանօթ Գաղղիայի փախստականներէն հետ ալ թղթակցութիւն ունեցած յայտնուեցաւ։

Նոյն խաբեբայ Լեւոն իշխանն անցածները իր անձին վրայ գաղղիերէն լեզուաւ անթեկութեան մ՚ալ հրատարակած էր, զորն որ հոս թարգմանելով կը դնենք։

«Դորին Թագաւորական Բարձրութիւնը Լեւոնցանդրա, իշխան Հայաստանի, իշխան Կիլիկիոյ, իշխան Պարսկաստանի, իշխան Լուսինեան, իշխան Սիդոնի, Պալատին Համալեց Յիւսի:

Ծնած 1820ին, Օգոստոսի 13ին, ի Ռ․ Լեւոնեան (իր ծննդեան առ ատենը քաղաքը ռուսաց գրաւած էին), Լեւոն-Յովսէփեան, որդի որ էր իշխան Հայաստանի, իշխան Կիլիկիոյ, իշխան Լուսինեան, եւ Հեղինէին, դուստր որ էր իշխանուհի Պարսկաստանի, իշխանուհի Ռապանի։ Մկրտուեցաւ Նիկոլայոս Ա․ կաթողիկոսէն անէն Հայ արքեպիսկոպոսներու ներկայութեամբ, 1820ին Սեպտեմբերի 23ին։

Իր տղայ՝ Լեւոն-Պետրոս Հայաստանի թագաւոր կանչուեցաւ։ — Լեւոն Զ․ անուամբ հրամանատար ըլլալով՝ միայն քանի մը շաբաթ թագաւորեց։

Այս իշխանին յանկարծական ու անակնկալ մահը մեծ ցաւ տուաւ բոլոր Հայաստանի։ — Այս յանկարծական մահն անանկ սեպուեցաւ, որ պզտիկ երկիր մը քեհանայեափն թունաւորելովն եղած ըլլայ։ Իր որդին Լեւոն-Յովսէփ իր երկրին անկախութեան ու ազատութեան համար պատերազմելու առեն ձեռք մը ժառանգ չունեցած սպաներու հետ 1830ին երեսունութերորդ տարեան հասակին մէջ։

Լեւոն Պետրոս մեռաւ 1830ին, իր անուանեալ հօրը տարի եօթը։

Հայաստանի անխափանց թէ կորիկաս ցեղը, որն որ իր ծագմանէն առած է, կրնայ թէ երբեւս իրաւամբ տէրութեան ամենէն հին իշխանական տուներ սեպուիլ։

Այս արեամբ ու սրտիւ տէրութեան իշխաններէն շատերը, պատերազմի դաշտին վրայ ձգան իրենց մահը։

Հայոց թագաւորաց ցեղը, Կորիկոսեան ցեղ ալ կը կոչուի, ու աս անունն առած է փոքր Հայաստանի Կորիկոս քաղքէն։

Այս երիտասարդ իշխանը, որուն համար աս ծանօթութիւնները տրուեցան, սերունդ է կիպրոսի հզօրագոյն ու դիւցազնական Լուսինեան տան՝ Լեւոն Զ․ Հայաստանի թագաւորին ազգական՝ Բենէ իշխանուհւոյն իր հօրմէն ազգական կորիկոսի ¹ իշխանին հետ ըրած ամուսնութեամբը։

Լեւոն Լուսինեան իշխանը 1365ին փոքր Հայաստանի թագաւոր ընտրուեցաւ, ու Լեւոն Է․ անուամբ պսակուեցաւ, բայց Լեւոն Զ․ անուամբ թագաւորեց ²։

Լեւոն Հայաստանի երիտասարդ իշխանը, Դրաց ուրիշ իշխաններէն բաղդաւորն տարբեր, իր հօրմէն պզտիկ հասակին մէջ զրկուեցաւ կորսնցնելով իշխանութեան յանձնուեցաւ ու եւրոպական կրթութիւն առաւ ³, որն որ վրան ազնուական կրթութեամբ ու հնազանդութեան յատկութիւններ յառաջ բերաւ․ քաջ, արդարասէր, ու մեծամեծ է եւ ասպետական սրտով կարծիքներով առաջնորդուած։ Նաեւ մի իր հօրը իշխանութեան տակ գտնուող աղքատ ազգին վիճակը շարունակ աչքին առջեւ ունենալով, ու մտածելով որ օր մը ինքն ալ անձամբ կառավարութեան գլուխ ըլլալու պիտի կոչուի, համոզուեցաւ 1840ին Ռուսաց կայսեր տէրութենէն իր գծուած հայրենիքին վրայ դարձնելու․ բայց աս պարագայ ու քանի մը գործքեր կայսեր ատելութեան երբեք Հայոց ազատութեան հրաւէր մը չեղաւ, որովհետեւ ռամկավարութեան ու յաւիտենական օրինաց հակառակ պատերազմներու կողմն մտած էին իրենց բոլոր առացաւածներէն ու երկիրներէն։

Ըն աւելի երիտասարդ իշխանը Ռուսաց Ցարին ծեծանձնութեան գիծեց, որ աս առացաւածները եա տրուին։

Ռուսաց Հայաստանի ժողովուրդը սիրաւ, որ իր թագաւորաց աս քաւալեն համարձակ ու վեհանձն պաշտպան մին է իրեն, ու սիրաւ քանի մը ցեղեր առաւ։ Հայոց ու Վրաց ժողովուրդը 1846ին Օգոստոսի 13ին գեցցէ Լեւոն Է․, կեցցէ մեր սիրելի տէրը կանչեցին։

Ռուսաց կառավարութիւնը, աս ազատական ժողովուրդեան իր իշխանութեանը վրայ անձն տանն ունեցած աառնկ սիրոյն չկրնալով տանել, ու յետ յենլով որ Լեւոն իշխանը, իր գեռ 18 տարեկան հասակին մէջ շատ քաջութիւն ու յաջողակութիւն ցուցուցած է, ու փախչելով իշխան մեծյն իր յերբեւս չափազանց ազգական գաղափարներով քաղաքականութենէն, հապա նաեւ անոր զինուորական ձիրքերէն ու մտածողութեան զանիկա կաւկասեան ճամբար պաշտօնավարող Համեհյ Պեյյին բարեկամ համարելով, սեսութեան հաւատարմութեամբ համար պաշտօնակիցներ նոյն իշխանը Ռուսի երկիրներէն դուրս խաբբել։ Անոր համար 1846ին Սեպտեմբերի 26ին կայսեր ընդհանուր օգնականը՝ Պր․ Բրայասիջըրի կայսրութեան երկիրներէն շուտ մը դուրս ելլելու իրավունքը հրամանը ծանուց։

«Այն ատեն իր առացաւածքը արքունեաց դրա-

¹ Այս Կորիկոսի իշխան պաշտօնատարներ աս ցեղէն սեւելէն վեր առուեցան, Հայաստանի իշխաններուն։

² Թէպէտեւ եւ Կիպրոս Հայոց Կիլիկեան իշխաններուն մէջ Լեւոն անուամբ Զ․ երբը է, բայց արդէնեւ Լեւոն Է․ կոչուած անոր մտնելու ժամանակին, անոր համար Լեւոն Զ․ կոչուած տեսակներու ի ժամանակի մէջ Լեւոն Է․ է։

³ Իշխանը շատ բարի կրթութիւն առաւ Եւրոպական ու արեւելեան լեզուներ գիտէ [illegible]։

ւեցին, ու իր ամենէն մեծագին բաներն, ինչպէս իր հօրուըը արքանեակներ յափշտակեցին։

Կայսերական շրջելու Սուլթանան տարուեցաւ, ու կայսրն հրաման ալ ընդունեցաւ, որ մինչեւ մէկ ուրիշ նոր հրաման մը Կեւրին քաղաքը բնակի։

Երբ Լեւոն իշխանն աս մայրաքաղաքին մէջ ինք զինք ապահով համարելով՝ Լոնտոն գնաց, ուր որ հիմակ կը կենայ։ Բայց կայսեր խաբուած ազնուականին սիրելով պաշտպանութեան էր, որ քաղաքական կան հարկ համոզուեցաւ ամփոփել իր առաջարկները ստորագրելու, ու կայսրը Կովկասու մէկ կողմ գացած կառավարող Վորոնցով իշխանին, 1846, Դեկտեմբեր 6 թուականով հրամանագիր մը խորհրդակցելով, որ Հայոց երկիրներն ու առացաւածներն անյապաղ ետ տրուին։

Իշխանը Ռուսաստանին երկիր առեն հետեւեալ խօսքերն ուղղած էր կայսեր ընդհանուր սպանակին։

«Ձեր կայսրը կրնայ, Պարոն, իմ բոլոր առացաւածքս յափշտակել, բայց իմ հայրենեացս փրկութեանը համար ունեցած աշխատասիրական կարծիքներուս ձեռնարկելու կոչումը չկրնար թէ հանել, եւ իմ երկիրս ընդհանուր ազատութեան թողուած առեն հետ կը տանիմ իմ հայրենակիցներուս սէրը, որն որ ամենէն աւելի կ՚արժէ։

«Աս բանիս՝ չնորհք ըրէք՝ ձեր կայսեր իմացուցէք։»

Լեւոն իշխանն իրաւունք Ռուսաստանի իբրեւ ամենէն հետ պաշտօնակալներէն մէկը կը սեպուի, շատ անգամ Ռուսաստանի ժամանց մեծ գործեր կու գար Կովկաս պատերազմին վրայ անոր խորհուրդ հարցնելու, ու հիմակ Շամիլ պէյ Ռուսաստանի ու Եւրոպական քաղաքականութեան վիճակին վրայ անոր խորհուրդ կը հարցնէ։

Իր խորհրդածն էր, որ Շամիլ պէյ Ռուսաստանի բանակին վրայ մեծ յաղթութիւն մ՚ըրաւ։

Լեւոն իշխանին մէկ ազնական զօրավարը՝ Փանիկէ պէյ Հայաստանի զօրքերու ապստամբութիւններու, փախաւ կովկաս ապաւինեցաւ․ հիմակ Շամիլի քով զօրաց վերին հրամանատար է։

Զինանշան: կանաչ գոյն, ոսկեգոյն խաչով։

Նշանաբան: Սուրբ խաչ օգնեա։

Պետ: Թագաւորական։

Նշանակոյ: Երկու երկաթագիրք առաջեա, ձեռքերնին մէյմէկ տեգ։

Ըստ պատմութեան մէջ աւեղ ա՛նդ մեծութիւններ կան, բայց մենք ինչպէս որ է՛ անանկ թարգմանեցինք։ Մենակ աս ըսելու ենք որ մէյմ քանի մը պարագաներ կան, որոնք բոլորովին չենթու չենք կրնար ըսել․ ասոր կարելի է թէ աս խաբեբայ հետ այն Ռուսաստանի հայագէտ պաշտօնաներէն մէկուն զաւակն ըլլայ։ Բայց սուտը խօսելով աղքիտ ունեցի պատուելի ըլլալ թէ որ իրեք Հրեայազգի գտնուի ըլլայ։

Պետ աս գէպքին վրայ զարմանքի մէջ էինք, երբոր անգղիէն Թոմս Պիլլըրեջն ու Եդուին պտուկներ թէ ասի մ՚ալ ասէն զարմանալի րնելով թէ աս կեղծեալ Հայաստանի Լեւոն իշխանին բոլոր կատարելութիւնն հանելով՝ բոլոր նոյն քաղաքներու մէնանանց պէտ չըլլալ Լուսին Հայաստանի իշխանին գէտ բարեկացներն են, եւ թէ անոնց հետ տառեկ խօսակցութեան նիւթ եղեր է։

Անխատ լրագիրներուն Կոստանդնուպոլսէն գիր են թէ Ռուսաց Աստրախանի զօրագետը հայերէն լեզուաւ յայտարարութիւն մը հաներ է, ծանուցանելով թէ Հայաստանի Լեւոն իշխանը իր ասոր Ռուսաստանի կայսեր մատուցեր է ու քիչ մը ատեն Երեւան պիտի գտնուի։ Աս լուրը հիմէ Ատրպէյճան պատճէր շատ աղմկութիւն ըրաւ Կոստանդնուպոլիս․ բայց մենք աս լուրերուն հաստատութեանը շատ հեռու ենք։

Նոյն աս նիւթը մեզի համար առեղծուած մին է, որուն լուծումը կը կարծենք թէ շատ չուշանայ։

¹ On annonce que le prince Léon d'Arménie n'est pas encore parti pour Erzeroum, mais son aide-de-camp, le prince Petros-Bey, y est déjà arrivé, et le prince Léon est attendu d'un moment à l'autre pour marcher sur Erivan à la tête d'un corps considérable de volontaires arméniens. Le prince d'Arménie a fait savoir au gouvernement anglais ses intentions: s'il parvient à entrer dans Erivan il se fera couronner roi d'Arménie. On a placardé, en arménien, sur tous les murs d'Erivan, la proclamation suivante: „Léon VII, par la grâce de Dieu, roi d'Arménie, roi de Jerusalem, et de Chypre, faisons savoir à tous présents que l'empereur de Russie a cessé de régner sur les territoires arméniens.„

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ԴՐԱՄԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

1855 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 30 (18)		31 (19)	1 (20)	2 (21)	3 (22)	5 (24)		
Մետաղեայ 100 Հոլոտ․ [illegible]	94		94¾	93¾	94¼	94¾	⅝	
[illegible] 100 [illegible]	113½	113	113½	114¼	114	114	2	
Լոնտոն 300 [illegible]	11.6	11.5	11.6	11.8	11.8	11.6	3	
[illegible]							2	
[illegible] 100 [illegible]	83½	82¾	83	84	83½	83⅛	2	
Պարիզ 300 [illegible]							2	
[illegible] 300 [illegible]	112½	112	112½	112½	112½	112½	2	
[illegible] 300 [illegible]	132	132	132	133	132½	133	2	
Փրանկ 300 [illegible]	112½	112½	112¾	113	113	112½	2	
[illegible] 120 [illegible]				415		431	31	օր
[illegible]				232½		233½	31	
Կայսերական (Ոսկի)	18¾	15½	19	19¼	19	19		
(aggio) (Արծաթ)	14¾	14½	15	15½	15⅛	15		

ՎԻԷՆՆԱ․ ՊԱՏՃԷՆ ՍՈՒՐԲ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ ՎԱՆՔԷՆ